

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СТАНОВЛЕННЯ МОРАЛЬНО-ДУХОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

Марія Заміщак

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Анотація:

У статті проаналізовано проблему становлення морально-духовної особистості майбутнього педагога. Констатовано, що духовність – вершинне й глибинне у структурі внутрішнього світу особистості, найвищий, вершинний рівень особистісного розвитку. Доведено, що справжня духовність асоціюється з діяльнісним любовно-творчим ставленням людини до іншої людини, до світу й до самої себе. Розкрито роль психологічної, соціальної, моральної й духовної ситуації вищого навчального закладу, який впливає на самовизначення майбутнього педагога, на формування його світоглядних орієнтацій, здібностей, професійних компетентностей, на прийняття й засвоєння ним цінностей, прогнозування життєвих цілей. Сформульовано висновок, що здорова особистість педагога повинна володіти фундаментальними здібностями, тоді й майбутні покоління будуть виховані справжніми людьми, громадянами своєї держави.

Ключові слова:

духовність; моральність; майбутній педагог; здібності; здорова особистість.

Аннотация:

Заміщак Марія. Психологические основы становления морально-духовной личности будущего педагога. В статье анализируется актуальность проблемы становления морально-духовной личности будущего педагога. Констатируется, что духовность – вершинное и глубинное в структуре внутреннего мира личности, наивысший, вершинный уровень личностного развития. Утверждается, что настоящая духовность ассоциируется с деятельным любовно-творческим отношением человека к другому человеку, к миру и к самому себе. Раскрыта роль психологической, социальной, моральной и духовной ситуации высшего учебного заведения, которое влияет на самоопределение будущего педагога, на формирование его мировоззренческих ориентаций, способностей, профессиональных компетентностей, на принятие и усвоение им ценностей, прогнозирование жизненных целей. Сформулирован вывод, что здоровая личность педагога должна владеть фундаментальными способностями, тогда и будущие поколения будут воспитаны настоящими людьми, гражданами своего государства.

Ключевые слова:

духовность; моральность; будущий педагог; способности; здоровая личность.

Resume:

Zamishchak Maria. Psychological principles of formation of the future pedagogue's moral and spiritual personality.

The actuality of the problem of the future pedagogue's moral and spiritual personality formation was analyzed in the article. It was stated that spirituality is the most important and the deepest aspect in the structure of the inner world of an individual, the highest level of the personal development. It was claimed that true spirituality is associated with an active affectionate and creative relationship of one person to another person, to the world and to himself. The role of psychological, social, moral and spiritual situation of the higher educational establishment, which influences the future of the pedagogue's self-determination, the formation of his world-outlook orientation, abilities, professional competencies, acceptance and acquisition of values, prediction of life goals were presented in the article. It was concluded that a healthy pedagogue's personality should have fundamental abilities, and only then the following generations will be brought up as real people, citizens of their state.

Key words:

spirituality; morality; future teacher; capabilities; healthy personality.

Постановка проблеми. Проблема духовного й морального виховання молодого покоління набула сьогодні особливого значення в зв'язку зі зростанням ролі духовності й моралі в регулюванні людських стосунків, з відродженням у житті суспільства духовно-моральних норм спілкування в душі толерантності, громадянського патріотизму. На думку сучасних дослідників, зокрема М. Савчина й Л. Василенко [14], духовність – вершинне й глибинне у структурі внутрішнього світу особистості, найвищий, вершинний рівень особистісного розвитку. Вона, як твердять науковці (А. Адлер, К. Юнг, К. Хорні, Е. Еріксон, В. Франкл, А. Маслоу, Х. Кохут та ін.), є необхідною умовою й могутнім чинником психічного здоров'я, душевної гармонії, повноцінних соціальних зв'язків, самоактуалізації, високої радості буття особистості. Духовність, на переконання М. Савчина й Л. Василенко [14], виражається в цінностях, які трансформуються в певні цілі, «супроводжує», опосередковує розвиток людини. Справжня духовність асоціюється

з діяльнісним любовно-творчим ставленням людини до іншої людини, до світу й до самої себе [3]. М. Боришевський [4] наголошує, що становлення духовності, духовне самовдосконалення особистості – процес, який нерозривно пов'язаний з саморозвитком. Це складна, напружена діяльність, спрямована на позитивну зміну щодо себе: своїх думок, почуттів, учинків, на розвиток своїх здібностей, можливостей, на позитивні зміни навколишнього середовища, подолання буденності, на оволодіння вищим сенсом життя людського.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному українському суспільстві мораль є розмитою, різні прошарки суспільства орієнтовані на різні цінності, що мають суперечливий характер. Це спричиняє складність формування морально-духовної позиції особистості. С. Заболоцька [5] констатує, що моральні цінності соціальної взаємодії не девальвувалися, проте ускладнився пошук опори для них, пошук орієнтирів, ідеалів морального виховання молодого покоління.

З одного боку, гуманізм, основою якого є моральність, завжди залишається орієнтиром суспільного буття, а з іншого – необхідність виживати в нових ринкових умовах, що вимагають від особистості вміння бути конкурентоспроможною, добре адаптованою до змінних умов, у міру активною в обстоюванні своїх інтересів створюють дисонанс у сфері моральних уявлень, суджень, переконань і реальної поведінки. Моральне зростання особистості є цілісним, динамічним процесом актуалізації зсередини, з самоціннісного: життєвості, свободи, відповідальності, справедливості, совісті. Це процес сходження до опанування морально-духовних взаємодій, тенденція до досягнення свободи й відповідальності вчинку, можливість ухвалювати морально відповідальні рішення.

Моральне становлення особистості передбачає оволодіння новими цінностями, здійснення вільного (відповідального) вибору, визнання й прийняття іншої людини. У сучасній психології поняття моральності особистості аналізується М. Боришевським [11]. Учений вважає, що моральність не можна обмежувати лише певними внутрішніми аспектами чи моментом поведінки. Як сфера специфічної життєдіяльності людини, моральність постає багатоаспектним психологічним феноменом. Вона народжується, визріває, формується й функціонує в «моральній діяльності», «моральній поведінці». Моральність – це спосіб саморегуляції й спосіб упорядкування особистісних стосунків, в основі якого – уявлення про цінності. На думку вченого, моральність є головним складником духовності, що дає можливість особистості осмислити сенс власного життя, збагнути мету, задля якої живе, усвідомити свою неповторність, відповідальність за все, що робить, зрозуміти, що життя – це боротьба зі злом в ім'я добра.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в обґрунтуванні духовно-морального становлення студента ВНЗ як майбутнього педагога.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особистість – це цілісна психологічна структура, яка формується в процесі життя на основі засвоєння нею духовних і моральних ідеалів, суспільних форм свідомості й поведінки. Духовно розвинена людина виявляє свої позитивні моральні якості, що йдуть з глибини її душі. Індивідуальна мораль конкретної людини є відображенням соціальної й духовної моралі. «Духовність, – зауважує М. Савчин, – це вищий момент людської індивідуальності» [13]. М. Боришевський [3] твердить, що духовність є втіленням моральності в реальному контексті життєдіяльності особистості як носія високих

гуманних чеснот. Науковці [13] зазначають, що це суб'єктивне буття, ця первинна реальність для особистості... є більш справжня, вагома й значуща, ніж об'єктивна дійсність... Там, де немає усвідомлення цієї інтимної реальності, ми маємо справу з втратою особистості, її духовним вмиранням і паралічем. М. Савчин підкреслює, що духовність виявляється у вищих переживаннях і в «духовній діяльності», зокрема в житті людини з Богом, і реалізується в прагненні до духовного; у любові до світу й до інших людей; у прагненні до гармонії як у внутрішньому світі, так і до встановлення гармонійних стосунків із зовнішнім оточенням, до рефлексії й трансценденції, виходу за межі власного «Я»; у людській творчості, у якій реалізується прагнення до розширення себе, бажання вийти за межі власного «Я»... [13].

Психологія повинна долучитися до виконання чи не найважливішого завдання – зустрічі особистості з власною глибиною, яка є не актом волі й свідомості й не зовнішнім дивом, а подією, що стається за Божою Благодаттю. Духовний розвиток особистості – це її дорога до самої себе, зустріч з цією глибиною й шлях у серцевину власного життя, який іноді буває надто довгим, а то й не прохідним. Сучасна людина застрягла в однобічності. Наприклад, вона прагне тільки влади понад усе, чи тільки багатства понад усе, чи задоволення або ж комфорту, чи життєвої рівноваги й знову – понад усе, що принципово неможливо в ситуації плинності життя. У людини часто стається психологічний розлом як небезпечне роздвоєння несвідомих і свідомих психічних процесів, як втрата нею власної цілісності. Але буття особи ніколи не вміщається в її існування, вона – творець своєї свободи й відповідальності, тому покликана актуалізувати адекватний потенційний сенс свого життя. «Людина повинна переступити свої межі й поглянути ззовні на свої здібності й бажання в контексті об'єктивного, навіть космічного смислу. З цього погляду, зріла здатність до виходу за власні межі, до відповідальності, воістину стає значущим ядром людської природи» [14]. Ціле має розпуститися в прекрасну квітку – гармонійну особистість, яка творить своє повноцінне буття для себе й для інших людей, удосконалює світ.

У класичній науковій психології не розглядається духовний розвиток особистості як повноцінний процес. Проте якщо й розглядається, то не в розумінні духовності як віри в Бога, а як естетичний, пізнавальний розвиток особистості. У християнській психології розвиток духовності як віри в Бога – це головна умова формування зрілої особистості.

М. Савчин і Л. Василенко [14] підкреслюють, що педагогічна діяльність є не просто професією – це покликання душі, яке допоможе забезпечити мотивацію цієї діяльності, запобігти професійному вигоранню. Проблема розвитку особистості майбутнього педагога, зокрема морально-духовної, – одна з найактуальніших.

Водночас зростає попит на висококваліфікованих фахівців-педагогів. Специфіка педагогічної професії полягає в тому, що предметом професійної діяльності є робота безпосередньо з особистістю іншої людини. Це й висуває високі вимоги до особистості педагога. Саме тому важливим завданням освіти є створення оптимальних умов для формування в майбутніх педагогів готовності до усвідомленого й обґрунтованого вибору професії, що є підґрунтям для особистісного морально-духовного становлення майбутнього фахівця.

Л. Коберник виділяє такі тенденції становлення особистості студента як майбутнього фахівця: 1) протягом навчання відбуваються суттєві зміни у структурі самосвідомості студента: завершується процес професійного самовизначення, що відображається в змісті його образу-Я; 2) соціалізація особистості майбутнього фахівця є багатоаспектним явищем і детермінована низкою соціокультурних чинників: ментально-духовна атмосфера сімейно-родинного середовища; особливості довузівського освітньо-виховного й професійного простору; організація навчального процесу у вищому навчальному закладі; 3) показником ефективності навчального процесу у вищому навчальному закладі є соціальна, духовна й професійна зрілість особистості студента, цілісність і стійкість його Я, психологічна готовність випускника до реалізації професійних функцій [8].

М. Савчин [15] акцентує, що особистість педагога повинна мати сильне, цілісне, нерозколоте Я, у якому гармонійно поєднане індивідуально-неповторне й загальнолюдське. Науковець підкреслює, що особистість з сильним Я – розумна, мудра, досвідчена, щаслива. Вона ефективно рефлексує й трансцендує, контролює й моделює свою діяльність і поведінку, володіє свободою й відповідальністю. Їй притаманні стани неупередженості, безмовності, чесності. Така особистість поповнює сили в духовній сфері, тим самим долаючи свою слабкість, немочі, духовні, психічні й психологічні травми.

Домінантною метою навчального процесу у ВНЗ, як твердить І. Бех, є морально-духовний розвиток майбутнього фахівця. Учений вказує на цей процес як на усвідомлене й осмислене

самовиховання й саморозвиток за найвищим ступенем смисло-ціннісного буття людини [2].

Поряд з цим, як зазначає І. Мартинюк, суттєвими для сучасних молодих людей є деформації у сфері моральної свідомості: з одного боку, її дегуманізація, зачерствіння, а з іншого – звернення в пошуках смислу до релігійних вірувань [10, с. 60]. О. Двинянінова теж звертає увагу на необхідність саморозвитку особистості студента, що супроводжується змінами потреб, еталонів, ціннісних орієнтацій.

Звернемо увагу саме на значущість психологічної, соціальної, моральної й духовної ситуацій вищого навчального закладу, який впливає на самовизначення майбутнього педагога, на формування його світоглядних орієнтацій, здібностей, професійних компетентностей, на прийняття й засвоєння ним цінностей, прогнозування життєвих цілей. Л. Іванцев вказує на основні чинники життєздійснення особистості в студентському віці: виявлення й усвідомлення життєвих цілей, цінностей, життєвого призначення; виховання в собі здатності реагувати на можливі проблеми, правильно оцінюючи їх і корегуючи згідно з системою прийнятих цінностей [6]. С. Максименко наголошує: чим зрозумілішим для людини є її покликання, тим більше з'являється можливостей для якнайповнішої самореалізації [9]. На думку А. Адлера, усім людям притаманне вроджене прагнення до досконалості й домінування, без яких життя не має сенсу. Залежно від індивідуально обраного способу досягнення життєвих цілей, прагнення до домінування може зумовлювати конструктивний чи деструктивний характер розвитку особистості. Основною умовою особистісного зростання як конструктивного розвитку потреби в домінуванні вважається особистісна зацікавленість у благополуччі інших людей. Відповідно, психологічне зростання – це насамперед рух від зосередженості на собі до завдань соціально корисного розвитку у співробітництві з іншими людьми [11].

Н. Савелюк наводить таку ієрархію ціннісно-сміслових орієнтацій студентів: 1) «моральність у власній поведінці й поведінці інших»; 2) «самореалізація й особистісне зростання»; 3) «міжособистісні зв'язки та спілкування»; 4) «задоволення й внутрішній комфорт»; 5) «любов і прихильність»; 6) «навчальна діяльність і успіхи в ній»; 7) «автономність, самоповага»; 8) «матеріальний успіх»; 9) «здоров'я»; 10) «захищеність і надійність у житті»; 11) «гідний рівень усіх сфер життя»; 12) «слід на землі після себе»; 13) «духовність і релігійність» [12, с. 11]. Саме обрані молоддю цінності надалі суттєво зумовлюватимуть

успішність професійної самореалізації. З цього приводу В. Чудновський розглядає «гармонійну структуру смисложиттєвих орієнтацій, яка визначає максимальне розкриття здібностей та інші індивідуальні особливості особистості у професіоналізації». Учений пов'язує цей процес з пошуком і знаходженням сенсу життя, становленням системи цінностей, зі змістом і вибором життєвого шляху. Тобто, як підкреслюють учені [1; 4; 15; 16], процес професійної підготовки студента повинен розглядатися як його істотний внесок у «побудову» власної долі. Наукові дослідження Е. Ісаєва й С. Пазухіної підтверджують, що у студентів зі сформованим ціннісно-смисловим ставленням до майбутньої професійної діяльності спостерігаються осмислені, глибокі особистісні й професійні інтереси. Сенси обраної професії такі особистості пов'язують як із самопізнанням, самовдосконаленням, так і з розвитком інших людей [7].

М. Савчин [15] твердить, що здорова особистість повинна володіти фундаментальними здібностями, основними серед яких є: 1) здатність любити життя, світ, людей; любов має бути не просто взаємною, безкорисливою, а й обов'язково жертвовною, без винятків; 2) здатність володіти зовнішньою й внутрішньою свободою, брати відповідальність на себе, що передбачає розвиток здатності вибору на користь добра, любові, свободи; поєднання свободи й відповідальності; знання й усвідомлення своєї необхідності, пов'язаної з вірою, добром, любов'ю, відповідальністю; відносною незалежністю від життєвої необхідності цього світу (повсякденності); 3) внутрішня налаштованість на безумовне творення добра й неминучу боротьбу зі злом; 4) володіння сенсом життя, готовність свідомо відповісти на запитання «Для чого я живу?», здатність узгодити усвідомлений смисл з реальною спрямованістю життя, власними ресурсами й схильностями.

Якщо майбутній педагог володітиме такими здібностями, то національна школа зможе уникнути багатьох проблем, з якими сьогодні стикається. Тоді й майбутні покоління будуть виховані справжніми людьми, громадянами своєї держави.

У процесі дослідження ми зафіксували розмиту тенденцію морально-духовного розвитку майбутнього педагога. Сучасні студенти здебільшого не вірять у любов, віру, справедливість, чесність, незалежність, творити добро. Часто молода людина стикається з деструктивними явищами, бо саме ці явища

змінюють Я-образ педагога. Тоді з'являються песимізм, тривожність, переживання, слабка професійна позиція, хворобливе педагогічне мислення, а отже, і педагогічна праця не буде перейнята моральністю, духовністю й може зашкодити навчанню, вихованню й розвитку майбутнього покоління. М. Боришевський [4] підкреслює, що духовно довершена особистість не тільки усвідомлює вирішальне значення моральності в міжлюдських стосунках, у розвитку суспільства на гуманістичних засадах, а й активно утверджує моральне начало в повсякденному житті – у ставленні до інших людей, до себе самої, виявляючи такі особистісні риси, як доброта, справедливість, співчуття, доброзичливість, толерантність, щирість, сумлінність, повага до іншої людини, готовність їй допомогти, почуття власної гідності, самокритичність, принциповість.

Висновки. На основі теоретичного аналізу й вивчення практичних аспектів проблеми ми виділили умови й чинники, які сприяють морально-духовному розвитку майбутнього педагога:

- 1) розвиток здатностей особистості майбутнього педагога;
- 2) уміння бачити в іншій людині найкращі сторони її особистості;
- 3) навчитися бути вільним і відповідальним;
- 4) зрозуміти свій сенс життя;
- 5) потреба в постійній праці над собою;
- 6) адекватно-підтримувальне психологічне, соціальне, моральне й духовне середовище вищого навчального закладу, яке впливає на самовизначення майбутнього педагога, на формування його нових світоглядів, здібностей, професійних компетентностей, на прийняття й засвоєння ним духовних цінностей, прогнозування життєвих цілей;
- 7) здорова, моральна, духовна, цілісна особистість викладача ВНЗ;
- 8) система домінантних потреб і мотивів (наміри, інтереси, здібності, морально-духовний ідеал, духовні ціннісні орієнтації, стійка професійна позиція, моральна рефлексія, потреба у справедливості);
- 9) актуалізація викладачем особистісних здібностей майбутнього педагога, його прагнення до постійного особистісного зростання в умовах реальної діяльності й спілкування;
- 10) сприяння усвідомленню майбутніми педагогами особистісних морально-духовних якостей у процесі професійного становлення, що веде до формування системи професійно важливих якостей.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості: навчально-методичний посібник / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 848 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості: сходження до духовності / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2006. – 272 с.
3. Боришевський М. Й. Духовність особистості: соціально-психологічна сутність, детермінанти становлення та розвитку / М. Й. Боришевський // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. – Т. IX., Част. 5. – К., 2007. – С. 25–32.
4. Боришевський М. Й. Духовність як міра довершеності особистості / М. Й. Боришевський // Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. – Т. VIII, вип. 6. – К., 2006. – С. 26–31.
5. Заболоцька С. І. Психологічні умови розвитку моральних форм поведінки у навчально-ігровій діяльності дошкільників: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / С. І. Заболоцька. – Острого, 2013. – 20 с.
6. Іванцев Л. І. Становлення майбутнього вчителя як суб'єкта життєтворчості: монографія / Л. І. Іванцев. – Івано-Франківськ: Тіповіт, 2007. – 208 с.
7. Исаев Е. И. Становление и развитие профессионального сознания будущего педагога / Исаев Е. И., Косорецкий С. Г., Слободчиков В. И. // Вопросы психологии. – 2000. – № 3. – С. 57–66.
8. Коберник Л. О. Ціннісні орієнтації як чинник виникнення та подолання конфліктних форм поведінки в юнацькому віці: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Л. О. Коберник. – Київ, 2010. – 21 с.
9. Максименко С. Д. Психологія в соціальній та педагогічній практиці: методологія, методи, програми, процедури: навч. посібник для вищої школи / С. Д. Максименко. – К. : Наукова думка, 1998. – 226 с.
10. Мартынюк И. О. Проблемы жизненного самоопределения молодежи: опыт прикладного исследования / И. О. Мартынюк. – К. : Наукова думка, 1993. – 120 с.
11. Роменець В. А. Психологія творчості / В. А. Роменець. – К. : Либідь, 1971. – 288 с.
12. Савелюк Н. М. Психосемантичні особливості громадянської свідомості студентської молоді: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Н. М. Савелюк. – Івано-Франківськ, 2008. – 20 с.
13. Савчин М. В. Християнське духовне виховання і самовиховання / М. В. Савчин // Проблеми сучасної психології: зб. наук. праць. – Вип. 10. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010. – С. 689–699.
14. Савчин М. В. Психологічні засади організації особистісно-професійного зростання майбутнього педагога: навчальний посібник / М. Савчин, Л. Василенко. – Дрогобич: РВВДДПУ імені І. Франка, 2012. – 24 с.
15. Савчин М. В. Теоретико-методологічні засади створення та реалізації програми особистісно-професійного розвитку майбутнього педагога / М. Савчин. – Особистісно-професійний розвиток майбутнього педагога: монографія / За ред. проф. М. В. Савчина. – Дрогобич: ВВДДПУ імені І. Франка, 2014. – С. 9–18.

References

1. Bekh, I. D. (2003). *Education of personality: learning and methodic guide*. Kyiv : Lybid'. [in Ukrainian]
2. Bekh, I. D. (2003). *Education of personality: ascending to spirituality*. Kyiv : Lybid'. [in Ukrainian]
3. Boryshevskiy, M. Y. (2007). Spirituality of personality: social-psychological essence, determinants of establishment and development. *Problemy zahalnoii ta pedahohichnoii psykholohii: coll. of scientific works*. Vol. IX., Part 5. 25–32. [in Ukrainian]
4. Boryshevskiy, M. Y. (2007). Spirituality as a measure of personality's perfection. *Problemy zahalnoii ta pedahohichnoii psykholohii: coll. of scientific works*. Vol. VIII. Issue 6. 26–31. [in Ukrainian]
5. Zabolotska, S. I. (2013). *Psychological conditions of developing moral forms of behaviour in learning and game activity of preschoolers: abstract of thesis for the degree of Candidate of Psychological Sciences: 19.00.07 "Pedagogical and Developmental Psychology"*. Ostroh. [in Ukrainian]
6. Ivantsev, L. I. (2007). *Development of a future teacher as a subject of life creativity: monograph*. Ivano-Frankivsk : Tipovit. [in Ukrainian]
7. Isaiev, Ye. I. (2000). Establishment and development of a future teacher's professional conscience. *Voprosy psikhologii*, 3, 57–66. [in Russian]
8. Kobernyk, L. O. (2010). *Value orientations as a factor of arising and overcoming conflict forms of behaviour in adolescence: abstract of thesis for the degree of Candidate of Psychological Sciences: 19.00.07 "Pedagogical and Developmental Psychology"*. Kyiv. [in Ukrainian]
9. Maksymenko, S. D. (1998). *Psychology in social and pedagogical practice: methodology, methods, programs, procedures: study guide for higher school*. Kyiv : Naukova dumka. [in Ukrainian]
10. Martyniuk, I. O. (1993). *Problems of the life self-determination of the youth*. Kyiv : Naukova dumka. [in Ukrainian]
11. Romenets', V. A. (1971). *Psychology of creativity*. Kyiv : Lybid'. [in Ukrainian]
12. Saveliuk, N. M. (2008). *Psychosemantic features of civic conscience of the student youth: abstract of thesis for the degree of Candidate of Psychological Sciences: 19.00.07 "Pedagogical and Developmental Psychology"*. Ivano-Frankivsk. [in Ukrainian]
13. Savchyn, M. V. (2010). Christian spiritual education and self-education. *Problemy suchasnoii psykholohii*. Issue 10, 689–699. [in Ukrainian]
14. Savchyn, M. V. (2012). *Psychological grounds of organizing personal and professional growth of a future teacher: study guide*. Drohobych : RVVDDPU named after I. Franko. [in Ukrainian]
15. Savchyn, M. V. (2014). *Theoretic-methodological grounds of organization and realization of the program for the future teacher's personal and professional development. In: Personal and professional development of a future teacher: monograph*. Drohobych : RVVDDPU named after I. Franko. 9–18. [in Ukrainian]
16. Chudnovskiy, V. E. (1981). *Moral stability of personality: psychological research*. Moscow : Pedagogika. [in Russian]

16. Чудновський В. Э. Нравственная устойчивость личности: психологическое исследование / В. Э. Чудновский. – М. : Педагогика, 1981. – 208 с.

Рецензент: Сегеда Н.А. – д.пед.н., професор

Відомості про автора:

Заміщак Марія Ігорівна

dpszammeri@gmail.com

Дрогобицький державний педагогічний університет

імені Івана Франка

вул. І. Франка, 24, м. Дрогобич, Львівська область,

82100, Україна

doi: <http://dx.doi.org/10.7905/nvmdpu.v0i17.1628>

Матеріал надійшов до редакції 24.11.2016 р.

Прийнято до друку 13.12.2016 р.

Information about the authors:

Zamishchak Maria Ihorivna

dpszammeri@gmail.com

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

24 Ivana Franka St., Drohobych, Lviv region,

82100, Ukraine

doi: <http://dx.doi.org/10.7905/nvmdpu.v0i17.1628>

Received at the editorial office 24.11.2016.

Accepted for publishing 13.12.2016.